

Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх логопедів у закладах вищої освіти України

Дудаш Олена Сергіївна¹, Кас'яненко Оксана Миколаївна²

Опубліковано	Секція	УДК
23.12.2025	Освіта/Педагогіка	378.147- 027.561:[378.011.3- 057.87:376](477)(045)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18431563>

Анотація. У статті проведено глибокий аналіз сучасних тенденцій професійної підготовки майбутніх логопедів у закладах вищої освіти України з опорою на вітчизняні дослідження останніх років. На матеріалі видатних українських праць (Кузенко О., Каплиєнко А.І., Чупахіна С.В., Потапчук Т.В., Лякішева А.В., Максимів Ю., Черніченко Л.А., Кашуба Л., Кучерак І.В.) простежено еволюцію підходів до формування професійної компетентності логопеда: від знанневих моделей до компетентнісної парадигми, інтеграції інклюзивних принципів, активного впровадження практико-орієнтованих та інноваційних технологій, включаючи арттерапевтичні та цифрові засоби. Проаналізовано структуру професійної компетентності, методичні засади її формування, педагогічні практики, форми і методи навчання, механізми оцінювання результатів підготовки, а також виявлено прогалини в наукових і практичних підходах. Зроблено висновок, що для забезпечення відповідності підготовки вимогам сьогодення необхідне системне оновлення освітніх програм, уніфікація критеріїв оцінювання практичної компетентності, розвиток міждисциплінарних навчальних модулів, масштабне впровадження цифрових освітніх платформ і створення національної методичної основи з використання арттерапії в корекційній роботі. Перспективним напрямом подальших досліджень названо розробку моделі формування професійної компетентності логопеда в цифровому та інклюзивному освітньому середовищі з валідованими інструментами оцінювання.

Ключові слова: професійна підготовка, логопед, компетентнісний підхід, інклюзивна освіта, практико-орієнтований підхід, інноваційні технології, арттерапія, цифрові технології.

Modern trends in professional training of future speech therapists in higher educational institutions of Ukraine

Annotation. The article presents an in-depth analysis of current trends in the professional training of future speech therapists in Ukrainian higher education institutions based on domestic research of recent years. Drawing on prominent Ukrainian studies (O. Kuzenko, A. Kapliienko, S. Chupakhina, T. Potapchuk, A. Lyakisheva, Yu. Maksymiv, L.

¹Доктор філософії, старший викладач кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, Мукачівський державний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1757-0494>

²Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівський державний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6730-447X>

Chernichenko, L. Kashuba, I. Kucherak), the paper traces the evolution of approaches to the formation of professional competence: from knowledge-based models to a competence-based paradigm, integration of inclusive principles, active implementation of practice-oriented and innovative technologies including art therapy and digital tools. The structure of professional competence, methodological foundations of its formation, pedagogical practices, forms and methods of training, mechanisms for assessing training outcomes are analyzed, and gaps in research and practice are identified. It is concluded that systemic renewal of curricula, unification of evaluation criteria for practical competence, development of interdisciplinary modules, broad implementation of digital educational platforms, and creation of a national methodological framework for art therapy in corrective work are necessary. A promising direction for further research is the development of a model for forming the professional competence of speech therapists in a digital and inclusive educational environment with validated assessment tools.

Keywords: professional training, speech therapist, competence-based approach, inclusive education, practice-oriented approach, innovative technologies, art therapy, digital technologies.

Вступ

Професійна підготовка майбутніх логопедів у закладах вищої освіти України сьогодні переживає період інтенсивної трансформації, що зумовлений як внутрішніми реформами освітньої системи, так і зовнішніми викликами – стрімкою цифровізацією, зростанням вимог до інклюзивності освіти, необхідністю міждисциплінарної взаємодії та запитом суспільства на якісні корекційно-реабілітаційні послуги. У наукових працях останніх років відбувається переосмислення змісту, форм і технологій підготовки логопедів: від класичних курсів анатомії, фонетики і корекційної педагогіки – до інтегрованих модулів, практико-орієнтованого навчання, формування рефлексивних компетенцій і застосування інноваційних методик. Аналізуючи праці Кузенко, Каплієнко, Чупахіної та інших українських дослідників, можна виокремити кілька взаємопов'язаних напрямів, які формують сучасну парадигму підготовки: компетентнісний, інклюзивний, практико-орієнтований, інноваційно-технологічний та особистісно-орієнтований. Водночас, навіть за наявності концептуальних напрацювань, зберігаються методологічні, організаційні та практичні прогалини: недостатня системність у впровадженні цифрових інструментів, відсутність уніфікованих інструментів оцінювання практичних компетенцій, брак масштабних емпіричних досліджень, що дозволяють валідувати ефективність нових підходів. Саме ці питання стають предметом даного дослідження, метою якого є комплексний аналіз сучасних тенденцій підготовки логопедів у ЗВО України з опорою на ключові українські наукові праці та формулювання практичних рекомендацій для удосконалення підготовки.

У роботі використано комплекс теоретичних методів наукового пізнання: аналіз наукових джерел та нормативних документів, синтез теоретичних підходів, порівняльний аналіз результатів досліджень українських авторів, метод систематизації для виокремлення компонентів професійної компетентності, інтерпретаційний підхід для формування рекомендацій. Основою дослідження слугував детальний літературний аналіз наукових статей та методичних розробок таких науковців як: Кузенко, Каплієнко, Чупахіна, Максимів, Черніченко, Кашуба і Лабенко, Кучерак. Оскільки дослідження концептуальне й оглядове, воно зосереджено на узагальненні емпіричних висновків зазначених праць, виявленні загальних тенденцій, а також на формуванні практичних рекомендацій для оновлення освітніх програм.

Ключовим елементом системи корекційної підготовки, спрямованої на формування високопрофесійного сучасного фахівця у сфері спеціальної освіти – дефектолога чи логопеда – виступає тісна, взаємовигідна та цілеспрямована співпраця

закладу освіти з соціальними партнерами. Йдеться про розгалужену мережу освітніх, медичних та соціальних установ, серед яких заклади дошкільної і загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання, навчально-реабілітаційні центри, інклюзивно-ресурсні центри, спеціалізовані школи-інтернати, а також установи системи охорони здоров'я (зокрема будинки дитини) та соціального захисту населення (будинки-інтернати, територіальні центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю). Саме на базі цих закладів відбувається безпосереднє професійне становлення майбутніх логопедів, формування їхніх практичних умінь, розвиток відповідальності та усвідомлення специфіки професійної діяльності в реальних умовах. У ході такої співпраці відбувається узгодження очікувань між освітніми установами та роботодавцями, які висувають різні пріоритети щодо професійної підготовки фахівців. Для одних працедавців головним критерієм є високий рівень теоретичних знань, академічна підготовка та методологічна обізнаність випускників, тоді як для інших ключове значення має здатність спеціаліста практично застосовувати набуті знання, демонструючи компетентність у вирішенні реальних корекційно-педагогічних завдань. Особливо цінуються ті фахівці, які здатні в короткі терміни забезпечити позитивну динаміку мовленнєвого розвитку дитини, сприяти виправленню мовленнєвих порушень та запобігати виникненню вторинних відхилень у психічному розвитку.

Результати

Сучасні підходи до професійної підготовки логопедів у вітчизняній науці розглядають компетентність як інтегровану характеристику фахівця, що включає знання, уміння, навички, ціннісно-мотивовані установки та особистісні якості, спрямовані на ефективну професійну діяльність у різних умовах. Сутність професійно-педагогічної підготовки логопеда можна розглядати як «процес професійного становлення особистості, що передбачає використання сукупності прийомів соціального впливу на особистість здобувача, залучення його до різних видів навчальної і позанавчальної діяльності з метою набуття системи професійно важливих якостей, необхідних для роботи з особами з порушеннями мовлення, системного освоєння основ логопедичного знання та формування професійної готовності логопеда, який має практичні вміння навчати, виховувати, діагностувати та корегувати мовлення дітей, підлітків і дорослих». Аналіз наукових праць доводить, що професійно-педагогічна підготовка логопеда в закладі вищої освіти педагогічного профілю є складною, багатоаспектною, багатофункціональною діяльністю. Структура професійної підготовки складається з мети, змісту, операцій, результату і відповідних компонентів: мотиваційно-цільового, змістового, операційного та результативно-оціночного [1, с. 91]. Такого роду підхід передбачає чітку ідентифікацію складових компетентності: професійно-теоретичної (знання лінгвістики, психології, нейропсихології), практичної (застосування діагностичних і корекційних методик), комунікативної (взаємодія з дітьми, батьками, фахівцями), рефлексивної (здатність до самооцінки і самовдосконалення) та етичної (професійні стандарти, етика).

Демченко І. вважає, що модель фахівця охоплює «опис видів фахової діяльності, її сфер, структур, ситуацій та способів їх розв'язання, професійних завдань і функцій, професійних ускладнень, типових настанов тощо та характеристику особистості фахівця у контексті сукупності необхідних якостей та властивостей, що забезпечують успішне виконання завдань трудової діяльності й саморозвитку суб'єкта праці» [2, с. 83]. Каплієнко А. розробляє модель готовності до роботи в умовах інклюзії, де центральним елементом є міждисциплінарність і розвиток міжособистісних компетенцій: толерантності, емпатії, партнерської взаємодії з колегами та батьками. Авторка підкреслює, що підготовка логопеда не може бути обмежена вузькою професійною підготовкою; вона має враховувати бачення системи освіти, нормативні вимоги і

реальні професійні ситуації [2, с. 78–91]. Чупахіна С. наголошує на практичній складовій як рушійному чиннику формування професійної готовності: раннє включення здобувачів у практичну діяльність, використання кейсів і моделювання професійних ситуацій сприяє формуванню професійного мислення та поведінкових стратегій у роботі з дітьми з ООП. Надзвичайно важливим у роботі логопеда є дотримання певних принципів: індивідуального підходу, підтримки самостійної активності дитини, активного включення в освітній процес усіх його учасників, принцип міждисциплінарного підходу, принцип варіативності в організації процесів навчання і виховання, принцип партнерської взаємодії з сім'єю [3, с. 162-163].

Черніченко Л. підкреслює потребу в інноваційності та творчому підході в корекційній роботі, що вимагає від освітніх програм передбачення інструментів для формування творчого мислення та готовності до впровадження нових методик. Згідно з рекомендаціями Болонського процесу і розробкою Державного галузевого стандарту «Спеціальна освіта» професійна підготовка логопедів базується на:

1) системному підході, з позицій якого здійснюється професійна підготовка майбутніх логопедів як складна, соціальна, динамічна, самоорганізована система, у межах якої системоутворювальні елементи вступають у специфічні навчально-професійні відносини;

2) компетентнісному підході, що визначається новою концепцією освіти, відповідно до неї складником державних освітніх стандартів є предметні компетенції фахівця;

3) особистісно-орієнтованому підході, який базується на суб'єктному підході до діяльності індивіда;

4) діяльнісному підході, згідно з яким розвиток особистості здійснюється під час діяльності, в якій вона бере участь [5, с. 144-145].

Системний підхід використовується для вивчення складних явищ і процесів, які становлять єдину цілісну структуру. Застосування цього підходу в педагогічних дослідженнях передбачає аналіз усіх внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта, виявлення взаємозалежностей між його складовими, а також визначення ролі кожного елемента в загальній системі. Такий підхід дає змогу розглядати педагогічний об'єкт не ізольовано, а у взаємодії з усім середовищем, що впливає на його функціонування та розвиток. Основна ідея системного підходу полягає у сприйнятті педагогічного явища як багаторівневої структури, де кожен компонент виконує певну функцію й водночас залежить від інших. Цілісність системи забезпечується узгодженістю елементів, їхньою взаємодією та підпорядкуванням загальній меті. Неабияк важливим є врахування структурної організації системи, що дозволяє описати її через мережу зв'язків і відносин між окремими компонентами. Системний аналіз педагогічного об'єкта також вимагає розуміння взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на його функціонування, а також визначення місця цього об'єкта в ієрархії ширших освітніх систем. Кожен педагогічний процес може одночасно розглядатися як самостійна система, як частина більшої цілісності або як структура, що включає власні підсистеми. Важливо також застосовувати різні моделі опису досліджуваного явища, оскільки лише множинність підходів забезпечує його повне розкриття. Системний підхід передбачає історичний вимір аналізу – вивчення розвитку системи у часі, її динаміки, змін та тенденцій еволюції. Системний підхід дозволяє глибше зрозуміти сутність педагогічних процесів, врахувати їхню складність, динамічність та взаємозалежність усіх складових.

Застосування компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки логопедів до роботи в інноваційному та інклюзивному освітньому просторі передбачає цілісне оновлення структури освітнього процесу – від змісту навчальних дисциплін до організації практичної підготовки студентів, що повинна бути зорієнтована на реальні потреби майбутньої професійної діяльності. Йдеться про необхідність

цілеспрямованого формування у здобувачів умінь планувати, організовувати та впроваджувати корекційно-розвивальні заходи для дітей із різними категоріями порушень розвитку, а також здатності ефективно взаємодіяти з педагогами, психологами, асистентами вчителів і батьками в умовах інклюзивного середовища. Компетентнісний підхід стає не лише методологічною основою підготовки логопедів, а й дієвим інструментом забезпечення її практичної спрямованості та відповідності сучасним соціальним запитам. Сутність компетентнісного підходу полягає у спрямуванні освітнього процесу на формування не просто інформованого, а діяльнісно готового, творчого й соціально відповідального фахівця, здатного до саморозвитку, самооцінки та критичного мислення. З огляду на те, що компетентнісний підхід визначено стратегічним напрямом розвитку освіти в Україні, постає необхідність уточнення базових понять, які становлять його понятійно-категоріальний апарат, а саме – «компетенція» і «компетентність».

У сучасній науковій думці компетентність розглядається як інтегральна, динамічна характеристика особистості, що відображає її здатність ефективно діяти в конкретній професійній ситуації, спираючись на глибокі знання, практичний досвід, ціннісні орієнтації та особистісні якості, які забезпечують успішність діяльності. Даний підхід дозволяє подолати традиційний розрив між когнітивним, діяльнісним (практичним) і особистісним рівнями розвитку майбутнього фахівця, забезпечуючи єдність знань, умінь, цінностей і поведінкових моделей. Компетентнісний підхід орієнтує підготовку логопедів не стільки на засвоєння теоретичного матеріалу, скільки на здобуття цілісного досвіду вирішення професійних проблем, що виникають у реальному освітньому процесі, особливо в контексті інклюзивної освіти, де необхідні гнучкість мислення, міждисциплінарність і висока адаптивність. Ключовим результатом освітнього процесу відповідно до компетентнісного підходу стає сформованість професійних компетентностей, що охоплюють уміння аналізувати педагогічні явища, знаходити ефективні шляхи розв'язання проблем, застосовувати сучасні технології інклюзивного навчання, дотримуватися етичних норм у професійній діяльності, здійснювати самооцінку власних дій та підтримувати високий рівень професійної рефлексії. У цьому контексті компетентнісний підхід розглядається як стратегічний вектор удосконалення системи підготовки логопедів, який дозволяє перетворити процес навчання на дієву модель формування зрілої, мобільної, соціально активної особистості, здатної до ефективної діяльності у сфері корекційної педагогіки та інклюзивної освіти.

Особистісно орієнтований підхід у професійній підготовці майбутніх логопедів реалізується через збагачення змісту освіти матеріалом, який має життєву цінність і сприяє глибокому пізнавальному розвитку особистості. Його ефективність безпосередньо залежить від готовності педагогів до навчання дітей із різним рівнем психофізичного розвитку, що передбачає не лише прийняття, а й глибоке розуміння та позитивне ставлення до кожного учасника освітнього процесу. Концептуальні засади цього підходу ґрунтуються на поєднанні двох взаємопов'язаних площин впливу – зовнішньої (процесуальної) та внутрішньої (психологічної), що забезпечує гармонійний розвиток особистості здобувача освіти.

Важливими характеристиками особистісно орієнтованого підходу є рефлексія, діалогічність та усвідомлення власної суб'єктності, що створює умови для формування активної, самодостатньої особистості, здатної до критичного мислення та саморозвитку. Цей підхід утверджує уявлення про людину як про найвищу цінність освітнього процесу, орієнтуючи педагогічну діяльність на формування особистості як головної мети, результату й критерію ефективності освітньої взаємодії. Він передбачає визнання унікальності кожного індивіда, його права на самовираження, свободу вибору та повагу до внутрішнього світу особистості. У межах педагогічної науки особистісно

орієнтований підхід розглядає процес підготовки логопеда не лише як набуття професійних знань, а як глибокий шлях особистісного становлення, де майбутній фахівець виступає активним суб'єктом власного навчання. Варто зазначити, що цей підхід забезпечує не лише ефективне засвоєння професійних компетентностей, а й сприяє задоволенню освітніх, духовних і життєвих потреб здобувачів, формуючи їхню готовність до гуманістично спрямованої професійної діяльності.

Аналіз робіт вітчизняних авторів свідчить, що ефективність підготовки істотно залежить від організації практик, їхньої тривалості, різноманітності місць практики та рівня взаємодії з практикуючими фахівцями. Раннє включення здобувачів у роботу з реальними клієнтами, участь у мультидисциплінарних командах, застосування кейс-технологій і стратегій рефлексивного зворотного зв'язку сприяють більш глибокому засвоєнню професійних дій. Практики повинні охоплювати роботу в дошкільних та шкільних умовах, спеціалізованих центрах, клініках, а також забезпечувати взаємодію з батьками. Однак у практичних напрацюваннях виявлено ряд проблем: нерівномірний доступ до якісних практичних баз у регіонах, обмежені можливості для довготривалих стажувань. Разом з тим практика в умовах інклюзії потребує специфічної підготовки: робота з різними нозологіями, адаптація навчальних середовищ, координація з педагогами й психологами, робота з батьками.

З огляду на сучасні освітні трансформації, актуальним є впровадження інноваційних методик у підготовку логопедів. Арттерапевтичні технології розглядаються як ресурс не тільки для корекційної роботи з дітьми, а й як засіб професійного зростання фахівця. У контексті сучасної педагогіки арттерапія розглядається як ефективний засіб цілеспрямованого впливу на особистість дитини через мистецтво, що виступає своєрідним каналом для її емоційного, психічного та духовного розвитку. Арттерапія поєднує у собі лікувальний, виховний і корекційний потенціал, адже ґрунтується на цілющій та перетворювальній силі творчої діяльності, яка сприяє гармонізації внутрішнього світу дитини, розвитку її самосвідомості та емоційної врівноваженості. Основними завданнями застосування арттерапії у педагогічній практиці є забезпечення умов для всебічного розвитку, виховання позитивних соціальних навичок та успішної соціалізації дитини у освітньому середовищі. Зарубіжний досвід переконливо демонструє, що використання арттерапевтичних технологій у школі має вагомий потенціал у подоланні широкого спектра психологічних і поведінкових труднощів, з якими стикаються учні. Зокрема, арттерапевтичні методи допомагають знизити рівень тривожності, агресивності, депресивних проявів, подолати наслідки емоційних травм, труднощів у спілкуванні чи сімейних конфліктів [6, с. 78–91]. У той же час вони сприяють формуванню адекватної самооцінки, підвищенню мотивації до навчання, розвитку емпатії та комунікативних умінь. Арттерапія в педагогіці постає не лише як форма психолого-педагогічної підтримки, а як потужний інструмент формування цілісної, гармонійної особистості дитини, здатної до самовираження, саморегуляції та конструктивної взаємодії з навколишнім світом.

Цифрові технології та електронні ресурси мають подвійний потенціал: вони можуть суттєво розширити арсенал діагностичних та тренувальних засобів, одночасно вимагаючи нових підходів до методичного супроводу. Сучасні тенденції розвитку ринку праці зумовлюють необхідність докорінної трансформації традиційної «знаннєвої» парадигми вищої освіти, зміщуючи акцент із простого засвоєння знань на інтеграцію освітнього процесу з науковими дослідженнями, інноваційними технологіями та практичною діяльністю. У такому контексті особливої актуальності набуває завдання формування інноваційної складової у професійній підготовці майбутніх логопедів, адже сучасна логопедична практика вимагає від фахівця гнучкості мислення, здатності до

творчого вирішення професійних проблем та впровадження ефективних технологічних рішень у корекційно-розвитковий процес.

Одним із дієвих інструментів реалізації інноваційного потенціалу професійної освіти виступає супервізія – сучасна технологія, яка гармонійно поєднує управлінські, консультативні та рефлексивні компоненти діяльності фахівця. Вона передбачає систематичну підтримку та супровід спеціалістів, спрямовані на вдосконалення їхньої професійної компетентності, оптимізацію практичної роботи та забезпечення відповідності сучасним освітнім стандартам. Супервізійний підхід дає змогу аналізувати професійні ситуації, осмислювати власну діяльність і приймати компетентні рішення в контексті конкретних педагогічних завдань. Завдяки впровадженню супервізії у процес практичної підготовки майбутніх логопедів створюються умови для глибшого розуміння структури корекційно-розвиткової діяльності, підвищення ефективності роботи з дітьми, які мають психофізичні порушення, а також для розвитку навичок індивідуального підходу до кожного здобувача освіти. Супервізійна взаємодія сприяє пошуку найбільш продуктивних шляхів розв'язання професійних проблем через групове обговорення, аналіз реальних кейсів, обмін передовими практиками та впровадження інноваційних методик. У цьому полягає її цінність як дієвого механізму підвищення якості практикоорієнтованої підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти.

Водночас, попри очевидну ефективність і актуальність супервізійного підходу, його реалізація в українському освітньому просторі поки що стикається з низкою труднощів. Головними серед них є відсутність інституційного забезпечення супервізорської діяльності, нестача підготовлених фахівців, а також обмежений фінансовий доступ до таких форм професійної підтримки, які наразі переважно здійснюються у форматі платних тренінгів чи авторських програм. Це, своєю чергою, знижує можливості логопедів отримувати систематичну професійну допомогу, що вкрай необхідна для забезпечення високої якості корекційно-розвиткової роботи в умовах сучасної інклюзивної освіти. Отже, пріоритетом для ЗВО має стати не лише технічне впровадження платформ, але й розробка методичних рекомендацій, навчальних модулів.

Формування професійної ідентичності та етичної позиції логопеда розглядається українськими дослідниками як фундаментальна умова якісної практичної діяльності. Максимів і Чупахіна зазначають, що етичні засади, відповідальність, професійна мотивація та емпатія є тим «каркасом», на якому тримається довгострокова ефективність корекційно-педагогічної роботи [4, с. 66–76]. Рефлексія, як системна навичка оцінки власної діяльності й внесення корективів, має бути інтегрована в освітній процес через форми супервізії, майстер-класів і рефлексивних семінарів. Самоусвідомлення і готовність до професійного зростання є важливою умовою адаптації до складних клінічних випадків та міждисциплінарної взаємодії.

Науковці Максимів і Чупахіна розглядають становлення морально-етичних якостей, ціннісних орієнтацій та мотивації як умову професійної ефективності, підкреслюючи, що професійна компетентність неможлива без сформованої професійної ідентичності. Експериментальна перевірка ефективності технології підготовки логопедів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища здійснювалася на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. До участі у дослідженні було залучено 105 студентів, які навчаються за освітньою програмою «Спеціальна освіта (логопедія)» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. У ході дослідження студентів було поділено на контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ) групи.

Метою експерименту стало визначення рівня сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів-логопедів, а також перевірка ефективності педагогічних умов, створених у межах авторської технології професійної підготовки. Для досягнення цієї мети у освітній процес було інтегровано дисципліни здоров'язбережувального та логопедичного спрямування, курси з розвитку професійних компетентностей, а також вибіркового курсу «Логопедичний супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами». Особливістю підготовки стало залучення студентів до практичної діяльності в інклюзивних групах та класах, що дало змогу майбутнім фахівцям безпосередньо спостерігати, аналізувати й брати участь у командній роботі фахівців супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Здобувачі експериментальної групи проходили практику за модифікованою програмою, яка передбачала виконання функцій асистента логопеда, асистента дитини (тьютора) та волонтера у закладах інклюзивного типу. Вони брали участь у розробленні індивідуальних програм розвитку, організації корекційно-розвиткових занять, спостерігали за динамікою мовленнєвого та соціального розвитку дітей, вели щоденники педагогічних спостережень, аналізували успішність власних логопедичних впливів. Дана форма практичної підготовки забезпечувала глибше розуміння специфіки інклюзивного освітнього процесу, взаємодії між педагогами, психологами, батьками та іншими учасниками команди супроводу.

Оцінювання рівнів інклюзивної компетентності здобувачів здійснювалося за допомогою методу узагальнення незалежних характеристик, що дозволило комплексно оцінити знання, вміння, мотиваційні установки та ціннісні орієнтири майбутніх логопедів. Враховувалися такі показники: здатність до емпатійного сприйняття дітей з ООП, вміння організувати індивідуальний і груповий логопедичний супровід, володіння сучасними інклюзивними технологіями, здатність до співпраці з батьками та міждисциплінарною командою.

Отримані результати свідчать про позитивну динаміку у формуванні професійних компетентностей здобувачів експериментальної групи. Зокрема, кількість студентів з високим рівнем інклюзивної компетентності в ЕГ зросла на 8 %, тоді як у КГ лише на 2 %. Частка респондентів із рівнем вище середнього в ЕГ збільшилася на 18 %, у КГ – лише на 4 %. Натомість кількість здобувачів із середнім рівнем у контрольній групі залишилася незмінною, а в експериментальній зменшилася на 4 %, що свідчить про перехід частини здобувачів до вищих рівнів. Водночас показник низького рівня компетентності зменшився у КГ на 6 %, а в ЕГ – на 9 % [4, с. 66–76].

Такі зміни підтверджують, що запропонована модель підготовки є дієвою, оскільки сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню практичних навичок роботи в інклюзивному середовищі, розвитку професійного мислення та рефлексії. Здобувачі ЕГ виявляли більшу зацікавленість у логопедичній практиці, демонстрували готовність до співпраці в мультидисциплінарних командах, вміння здійснювати діагностику мовленнєвих порушень, планувати індивідуальні корекційні програми та оцінювати їх ефективність. У процесі самооцінювання, анкетування та співбесід було виявлено, що учасники експериментальної групи після проходження курсу відзначали вищий рівень упевненості у власній професійній підготовці, краще розуміння принципів інклюзивного навчання та готовність до роботи з дітьми, які мають складні комбіновані порушення розвитку. Зросла також їхня внутрішня мотивація до саморозвитку, бажання вдосконалювати логопедичні методики, брати участь у науково-дослідній діяльності та професійних конференціях.

Аналіз українських джерел і практичних напрацювань виявляє кілька критично важливих проблем. Відсутність уніфікованих критеріїв оцінювання практичних компетентностей ускладнює порівняння результатів підготовки між ЗВО і знижує

прозорість для роботодавців. Нерівномірний доступ до якісних практичних баз і ресурсів, особливо в регіонах, створює неоднорідність підготовки випускників. А недостатня методична підтримка при впровадженні цифрових технологій і арттерапевтичних практик робить їх використання менш ефективним, ніж потенційно можливе.

На підставі виявлених проблем пропонуються такі практичні рекомендації. В першу чергу необхідна розробка національного переліку компетентностей логопеда з чіткими індикаторами досягнення для кожного рівня освіти, що дозволить уніфікувати підхід до оцінювання та акредитації освітніх програм. По-друге, слід стимулювати розвиток партнерських відносин між ЗВО та практичними центрами (клініки, центри реабілітації, інклюзивні школи) для розширення баз практики і організації дуальної освіти. Разом з тим необхідно систематично впроваджувати методичні курси для викладачів і студентів щодо ефективного використання цифрових ресурсів та арттерапевтичних технологій, а також проводити дослідження валідації електронних тренажерів і діагностичних інструментів. Вкрай важливо поширювати практики супервізії та рефлексії у формі регулярних супервізійних груп, майстер-класів та е-портфоліо студентів, що допоможе формувати стійку професійну ідентичність.

Подальші дослідницькі зусилля мають бути спрямовані на розробку інтегрованої моделі формування професійної компетентності логопеда в цифровому та інклюзивному освітньому середовищі з чіткими критеріями оцінювання і валідованими інструментами діагностики. Необхідно проводити багатопрофільні емпіричні дослідження з великими вибірками, що дозволять оцінити ефективність практико-орієнтованих програм, арттерапевтичних методик і цифрових тренажерів у формуванні конкретних компетентностей. Крім того, доцільним є вивчення моделей дуальної освіти та міжнародного обміну, що може прискорити інтеграцію кращих практик у вітчизняну систему підготовки.

Висновки

У сучасних соціокультурних реаліях професійна підготовка логопеда набуває міждисциплінарного характеру, поєднуючи педагогічні, психологічні, медико-біологічні та соціальні знання, що забезпечує формування готовності фахівця до роботи з дітьми, які мають порушення мовлення різного генезу, та до активної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу – педагогами, психологами, батьками та фахівцями суміжних спеціальностей. У процесі дослідження було встановлено, що ефективність професійної підготовки логопедів безпосередньо залежить від реалізації цілісної системи педагогічних умов, серед яких ключову роль відіграють: компетентнісний, системний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи. Компетентнісний підхід забезпечує формування у здобувачів цілісного комплексу знань, умінь, навичок, цінностей і якостей, необхідних для професійної самореалізації, тоді як системний підхід дає змогу розглядати підготовку майбутнього логопеда як інтегровану, багатоаспектну структуру, що включає теоретичну, практичну, дослідницьку та корекційно-педагогічну складові. Особистісно орієнтований підхід сприяє розвитку індивідуального потенціалу кожного студента, стимулюючи його до самопізнання, рефлексії, творчості та усвідомленого вибору власного освітнього маршруту.

Аналіз практичного досвіду вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема експериментальних даних, отриманих у працях Ю. Максимів та С. Чупахіної, підтвердив, що впровадження інноваційних технологій у процес підготовки логопедів, таких як супервізія, практикоорієнтоване навчання, арттерапевтичні методи, значно підвищує рівень сформованості професійних компетентностей майбутніх фахівців. Результати педагогічного експерименту свідчать про помітну позитивну динаміку розвитку інклюзивної компетентності здобувачів експериментальної групи, що підтверджує

ефективність застосування комплексного підходу до професійної підготовки. Визначено, що важливою складовою якісної підготовки логопедів є інтеграція освітнього процесу з практичною діяльністю. Взаємодія кафедр спеціальної освіти з соціальними партнерами – закладами інклюзивної освіти, охорони здоров'я, соціального захисту – створює умови для формування у студентів реалістичного професійного бачення, забезпечує можливість застосування теоретичних знань у реальних умовах роботи з дітьми, сприяє розвитку емпатії, комунікативної культури, здатності до командної взаємодії та рефлексивного мислення.

Формування професійної компетентності майбутнього логопеда є багатовимірним процесом, який потребує комплексного підходу, орієнтованого не лише на оволодіння знаннями, а й на розвиток здатності до творчого застосування цих знань у практичній діяльності. Випускник сучасного педагогічного університету має виступати не просто носієм теоретичних знань, а компетентним фахівцем, здатним адаптуватися до динамічних змін освітнього простору, застосовувати інноваційні технології, реалізовувати принципи інклюзії та гуманізму у своїй професійній діяльності.

Отже, результатом ефективної системи підготовки є формування фахівця, який володіє високим рівнем професійної, комунікативної та особистісної компетентності, готового до рефлексивного аналізу власної діяльності, самовдосконалення та впровадження сучасних педагогічних і корекційних технологій у практику. У подальших дослідженнях доцільно зосередити увагу на розробці механізмів оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей логопедів, оптимізації супервізійного супроводу у процесі практичної підготовки, а також на пошуку ефективних моделей взаємодії між освітніми установами та соціальними партнерами для забезпечення сталого розвитку системи логопедичної освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Кузенко О. Формування фахової компетентності майбутніх учителів-логопедів в процесі професійної підготовки. Освітній простір України, 2018, № 14, с. 88–96. DOI: 10.15330/esu.14.88-96. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/2726>
2. Каплієнко А.І. Теоретичні засади моделі формування готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах інклюзії. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки), 2019, № 15, с. 78–91. DOI: 10.32626/2413-2578.2019-15.78-91. URL: <https://zmj.zsmu.edu.ua/index.php/2413-2578/article/view/190959>
3. Чупахіна С.В., Потапчук Т.В., Лякішева А.В. Підготовка майбутніх учителів-логопедів до педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. Академічні студії. Серія «Педагогіка», 2022, № 1, с. 159–167.
4. Максимів Ю., Чупахіна С. Особливості становлення особистісно-професійних якостей майбутніх учителів-логопедів. Освітній простір України, 2018, № 13, с. 66–76. DOI: 10.15330/esu.13.66-76. URL: <https://surl.li/uxmkqf>
5. Черніченко Л.А. Методологічні засади підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти. Житомирський педагогічний вісник. Педагогічні науки, 2018, № 1(92), с. 144–149.
6. Каплієнко А. Підготовка здобувачів до використання арттерапевтичних технологій як ресурсу інноваційної діяльності логопеда. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2024, № 24, с. 78–91. DOI: 10.33189/epsn.v1i24.241. URL: <https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/241>
7. Кашуба Л., Лабенко О. Щодо професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів. Наукові записки. Серія: Філологічні науки, 2023, № 193, с. 224–230. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/88>

8. Кучерак І.В. Інноваційна складова підготовки майбутніх логопедів: досвід та перспективи. Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи, 2021.
URL: <https://jron.donnu.edu.ua/article/view/10803>